

Nabadzība – neredzama, nedzirdama, neizbēgama?

Elīna Pinto, 01.06.2018., Eiropas Minimālo ienākumu tīkla vēstnese, Eiropas Latviešu apvienības vicepriekšsēde

Nabadzība ir visskaidrāk ieraugāma, kad tā ir neredzama. Nabadzība ir visskaļāk sadzirdama, kad to nesauc vārdā. Vai tā ir arī neizbēgama? Latvija šobrīd dzīvo divās realitātēs – vienlaikus lasām par augstiem izaugsmes rādītājiem un nodarbinātību, bet esam arī starp Eiropas valstīm ar sliktākajiem ienākumu un IKP rādītājiem uz vienu iedzīvotāju*. Līdzās pastāv “jauno, veiksmīgo, uzņēmīgo” burbulis, un trūcīgo jeb, pirmo slengā, - “sliņķu, čikstuļu un neveiksminieku” dzīvestelpa. Tāds pretnostatījums gan nepalīdz ieraudzīt, skaidri nosaukt un risināt nabadzību, aiz vai uz kuras robežas ir ceturtda daļa Latvijas iedzīvotāju.

Latvijā nabadzība ir “neredzama”, - mēs to eksportējam. Pēdējos gados aktīvi darbojoties ar Latvijas cilvēkiem emigrācijā, papildus profesionālās un personiskās izaugsmes motivētai izbraukšanai skaudri redzu arī bēgšanu no nabadzības, īpaši pēckrīzes gados. Šis “eksports” ir devis iespēju daudziem atsperties un veidot nodrošinātāku dzīvi ārzemēs. Bet Latvijā tas ir atstājis tukšas sētas laukos, darbvietas uzņēmumos un solus skolās, ko varētu pildīt nabadzības vai tās draudu dēļ aizbraukušās ģimenes. Nabadzību “neredz”, - mēs to slēpjam aiz kauna vai līdzcilvēku atbalsta plīvura, neļaujot politikas veidotājiem sejā ieraudzīt tās patieso apmēru. Pašlepnā sabiedrībā, kur valda veiksmes kults, trūcības blakne ir novēršanās, no vienas puses, un noslēgšanās sevī, no otras puses – nespējot uzturēt attiecības, saņemties iziet sabiedrībā vai pat uz darba interviju.

Latvijā nabadzība ir “nedzirdama”, - mēs to noklusējam. Nabadzība ir vārds-apkaunojums, un pat paši trūcīgie sev to nespēj piedēvēt. Vēl izteiktāk kā citas sabiedrības grupas trūcīgie netiek iesaistīti sociālekonomisko lēmumu pieņemšanā, pat tad, kad tas tieši skar viņu dzīvi. Piemēram, Nacionālā trīspusējās sadarbības padomē (NTSP), kam uzticēta sociālekonomisko lēmumu saskaņošana starp valdību un sabiedrību, pilntiesīga loma ir tikai valdībai, darba devējiem un arodbiedrībām. Tajā tiek bez balss atstāti cilvēki, kas neiekļaujas šodienas sabiedrības ekonomiskajai struktūrai anahronajā NTSP triumvirātā, tostarp sociālās aizsardzības un maznodrošināto pārstāvības organizācijas. Arī citās tik dažādajās padomēs un darba grupās šādai pārstāvībai ir par maz vietas, - lai tā būtu Ēnu ekonomikas apkarošanas joma vai, piemēram, īres tiesību vai pensiju sistēmas reforma. Viens no tiesiskās un demokrātiskās pārvaldības pamatprincipiem ir “neko par mani bez manis” – taču nabadzīgu cilvēku gadījumā pārsvarā ļaunam nevis viņiem runāt pašiem, bet gan aizbildnieciski nobīdām malā.

Tomēr neredzēt un nedzirdēt nav risinājums. Nabadzības līmenis Latvijā, īpaši pensionāru, sieviešu un lielo ģimeņu vidū, un to cilvēku īpatsvars, kuri saskaras ar ļoti sliktiem sadzīves apstākļiem, ir cēlies (CSB, Eurostat). Šis ir gan morāli ētisks, gan ekonomisks jautājums. Tas liek domāt par līdzatbildību un solidaritāti – vērtībām, kas Latvijas politikā pēc padomju saimniekošanas un amerikāniskā “veiksmes stāsta” Pirra uzvaras gājiena joprojām diemžēl ir mazā cieņā. Minimālā vecuma pensija nav palielināta kopš 2006. gada, 2014. gadā paziņotā minimālo ienākumu līmeņa reforma nav īstenota un sociālās palīdzības pabalstu apmērs joprojām ir nepietiekams* - pat ja ekonomikas rādītāji ir pozitīvi. Mēs ieviešam obligātu valsts aizsardzības mācību, kur paredzēts bērņus trenēt vadonības respektā, bet vai cilvēkdrošībai tikpat būtiski nebūtu apgūt arī to, ko nozīmē solidaritāte pret līdzcilvēkiem sadzīves un valsts līmenī? Mēs ieviešam šķirošanu piekļuvē veselības aprūpei, kas visvairāk apdraud

tieši sociāli atstumtos – bet vai drīzāk kā mērauklai nevajadzētu kalpot Hipokrāta zvērestam “bez izvairīšanās sniegt palīdzību ikvienam cilvēkam neatkarīgi no [...] viņa sociālā stāvokļa”?

Nabadzība ir arī ekonomisks jautājums. Tās izskaušanai vajadzīga nauda, - bet, to nedarot, mēs vidējā termiņā zaudējam vēl vairāk naudas. Nabadzība sapin kājas noturīgai ekonomikas izaugsmei. Līdz akūtām stāvoklim novilcinātu slimību ārstēšana, trūkuma vairota alkoholisma un vardarbības sekas ģimenēs, uztura un izglītības iespēju ierobežojumi bērniem un cilvēku ilgstošs bezdarbs valsts budžetam un beigu beigās arī ikvienam no mums izmaksā dārgāk nekā adekvāts un nodarbinātību stimulējošs cilvēka cienīgu pamatienākumu atbalsts. Tas rada nosacījumus, lai izkāptu no nabadzības, un kopā ar profesionālās apmācības programmām vai sociālās uzņēmējdarbības atbalstu mudina pakāpeniski iekļauties darba tirgū. Minimālā ienākuma atbalsta līdzekļi uzreiz nonāk arī patēriņā, kas palīdz uzturēt ģimeni un saimniecisko darbību, īpaši reģionos. Tāpēc Eiropas Komisija jaunākajās rekomendācijās Latvijai* mudinājusi uzlabot minimālo ienākumu pabalstu, minimālo vecuma pensiju un cilvēkiem ar invaliditāti paredzētā ienākumu atbalsta adekvātumu. Tas atspoguļots arī Eiropas Savienības Sociālo tiesību pilārā, kas nosaka “tiesības uz pienācīgiem minimālo ienākumu pabalstiem, kas nodrošina cilvēka cienīgu dzīvi visos dzīves posmos ikvienam, kam nav pietiekamu līdzekļu”.

Nabadzība nav neizbēgamība. Tāpat kā sieviešu vai bērnu tiesībās, arī šeit pārmaiņu pamatā ir to ieraudzīt, nosaukt vārdā un atzīt, ka tā mūsu visu kopējā lieta. Tas prasa ikviena aktīvu apziņu un rīcību – gan individuāli, gan valsts un visas Eiropas līmenī. Tāpēc esmu pievienojusies Eiropas Pretnabadzības tīkla Latvijas nodaļas (EAPN-Latvia) darbam kā goda vēstnese, lai mudinātu sabiedrību un politikas veidotājus mērķtiecīgi vērsties pret nabadzību. Manis pašas ceļš no vienkāršas daudz bērnu ģimenes deviņdesmitajos uz nodrošinātību, darba pieredze attīstības valstīs un pēdējo gadu dzīve pārticīgajā Luksemburgā nostiprinājušas pārliecību, ka pa dzīves trepēm ir jākāpj pašam, bet atbildīga valsts var tam uzbūvēt pakāpienus. Luksemburga, kura pirms septiņdesmit gadiem vēl bija kara un okupācijas sagrauta vienkāršu lauksaimnieku pavalsts, man ir ļāvusi noticēt, ka ir iespējams arī no sliktām starta pozīcijām mērķtiecīgi attīstīt spēcīgu sociālās drošības sistēmu, kas salāgota ar biznesa izaugsmi un liek pamatu līdzsvarotai valsts attīstībai un katra cilvēka cienīgai dzīvei. Drīz jau varēsīm svinēt trīsdesmit gadus kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas, arī mums tas ir jāspēj paveikt. Šābrīža atkopšanās laiks ir īstais, lai izrāvienu salāgotu ar sociālu drošību, kas cilvēkiem ļaus noticēt sev, savai valdībai un arī Eiropas pievienotajai vērtībai.

Tamdēļ 32 Eiropas valstu nevalstiskās organizācijas, kas ir iesaistītas nabadzības novēršanā, tostarp EAPN-Latvija, kopā ar pārvaldes iestādēm, sociālajiem partneriem, pētniekiem un ekspertiem ir izveidojušas neformālu partnerību – Eiropas Minimālo ienākumu tīklu (EMIN). Šis tīkls 28. aprīlī aizsāka informatīvu ceļojumu ar EMIN autobusiem. Tie no Briseles ceļo pa Eiropas valstīm un 7.-9. jūnijā šķērsos arī Latviju, piestājot Bauskā, Rīgā un Ainažos. EMIN programmas mērķis ir iestāties par ikviena tiesībām dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi un pilnībā iekļauties sabiedrībā. EMIN ietvaros tiks vākti paraksti petīcijai par to, lai gan Latvijā, gan Eiropas līmenī tiktu noteikts un nodrošināts adekvāts minimālā ienākuma apmērs ikvienam iedzīvotājam. Papildus tam arī ar citiem pasākumiem mudināsim valsts attīstības redzējumā un Eiropas politikā kā caurviju kritēriju ietvert nabadzīgo un sociāli atstumto iedzīvotāju dzīves pamatlīmeņa nodrošināšanu un viņu iekļaušanu sabiedriskajā, ekonomiskajā un pilsoniskajā dzīvē.

* Eiropas Komisijas 2018. gada 23. maija valstij specifiskās rekomendācijas par Latviju (COM(2018)413 final).